

УДК 349.2-053.6(4)(091)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.1.86>

ГЕНЕЗА ПРАВОВИХ ЗАСАД РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ НЕПОВНОЛІТНІХ В ОКРЕМИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ

Товт Т.О.,

*аспірантка кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Товт Т.О. Генеза правових засад регулювання праці неповнолітніх в окремих європейських державах.

У статті представлено результати історико-правового аналізу правових засад регулювання праці неповнолітніх в окремих європейських державах. Виявлено, що перші спроби регулювати працю неповнолітніх мали місце ще у найдавніші часи в Єгипті, Вавилоні та Римі, переважно через учнівство, залучення дітей рабів до праці було нормою та не обмежувалося. Обґрунтовано, що до XIII століття практика поєднання праці та навчання поширилася у країнах Західній Європі у формі ремісничих цехів, а перший Статут ремісників був прийнятий у Англії ще в 1563 році.

Доведено, що промислова революція змінила ставлення до професійного навчання, виникла потреба у працівниках із STEM освітою. В результаті почали стрімко розвиватися освітні заклади, зокрема у Лондоні в 1823 році Джорджем Біркбеком був заснований інститут, а у Франції технічна освіта в національному масштабі розпочалася з 1880 року. Виявлено, що у 1839 році Пруссія була однією із перших країн, яка прийняла закон про контроль за практикою дитячої праці в своїх промислових регіонах, що обмежував дитячу працю на фабриках і встановлював кількість годин, які дитина може працювати. Після багатьох дискусій у 1847 році в Сполученому королівстві був прийнятий 10-годинний закон, що обмежував загалом тривалість робочого часу до 10 годин на фабриках (відомий як Закон лорда Ешлі). Характер учнівства та регулювання праці неповнолітніх суттєво змінився після Другої світової війни, зі значними відмінностями між різними країнами.

Виявлено, що на міжнародному рівні процеси щодо врегулювання дитячої праці розпочалися з першої Міжнародної конференції праці в Берліні у 1890 році, а також створення у 1900 році в Базелі Міжнародної асоціації з трудового законодавства для сприяння положенням про дитячу працю як частину міжнародного трудового законодавства.

Проведений аналіз дозволив нам у генезі правових засад регулювання праці неповнолітніх у європейських державах виокремити 5 періодів (первинний етап, середньовічний етап, етап першої трансформації під впливом промислової революції, етап становлення міжнародних стандартів регулювання праці неповнолітніх та захисту їх прав та сучасний етап).

Ключові слова: праця неповнолітніх, трудові права, гарантії, обмеження, міжнародні стандарти, європейські держави.

Tovt T.O. Genesis of the legal principles of regulating the labor of minors in certain European countries.

The article presents the results of a historical and legal analysis of the legal principles of regulating the labor of minors in certain European countries. It is revealed that the first attempts to regulate the labor of minors took place in ancient times in Egypt, Babylon and Rome, mainly through apprenticeship, the involvement of slave children in labor was the norm and was not limited. It is substantiated that by the 13th century the practice of combining work and education had spread in Western European countries in the form of craft workshops, and the first Charter of Artisans was adopted in England back in 1563.

It is proved that the industrial revolution changed the attitude towards vocational training, there was a need for workers with STEM education. As a result, educational institutions began to develop rapidly, in particular in London in 1823, an institute was founded by George Birkbeck, and in France, technical education on a national scale began in 1880. It has been found that in 1839, Prussia was one of the first countries to pass a law to control the practice of child labor in its industrial regions, which limited child labor in factories and set the number of hours a child could work. After much debate, the United Kingdom passed the 10-hour law in 1847, limiting the total duration of working hours in factories to 10 hours (known as Lord Ashley's Law). The nature of apprenticeship and the regulation of juvenile labor changed significantly after the Second World War, with significant differences between different countries.

It was found that at the international level, the processes of regulating child labor began with the first International Labor Conference in Berlin in 1890, as well as the creation in 1900 in Basel of the

International Association for Labor Law to promote provisions on child labor as part of international labor law.

The analysis allowed us to distinguish 5 periods in the genesis of the legal principles of regulating the labor of minors in European states (the primary stage, the medieval stage, the stage of the first transformation under the influence of the industrial revolution, the stage of the formation of international standards for regulating the labor of minors and protecting their rights, and the modern stage).

Key words: labor of minors, labor rights, guarantees, restrictions, international standards, European states.

Постановка проблеми. Протягом багатьох століть не було належного правового регулювання праці неповнолітніх працівників. Діти залучалися до небезпечних та шкідливих робіт на рівні із дорослими, доволі частими були випадки травматизму, нещасних випадків, професійних захворювань, які призводили до каліцтв та втрати здоров'я. Вказане зумовило появу перших наукових досліджень, що привертати увагу до проблеми особливого регулювання праці дітей, необхідністю прийняття спеціальних законодавчих актів. Водночас сучасні законодавчі зміни мають враховувати кращі практики, сформовані десятиліттями, саме тому необхідні відповідні історико-правові дослідження.

Метою дослідження є історико-правовий аналіз правових засад регулювання праці неповнолітніх в окремих європейських державах.

Стан наукової розробки. У правовій літературі засади регулювання праці неповнолітнього працівника аналізували такі вчені як С.В. Венідіктов, М.І. Іншин, О.О. Коваленко, Л.В. Мединська, С.М. Прилипко, Н.С. Пузирна, О.С. Реус, А.О. Теличко, Г.І. Чанишева, Р.Т. Чернега, Н.М. Швець, Ю.М. Щотова, О.М. Ярошенко та інші. Водночас порівняльних історико-правових досліджень не достатньо.

Виклад основного матеріалу. Історико-правовий аналіз показав, що у стародавні часи регулювання праці дітей обмежувалося тільки питаннями учнівства та виробничого навчання. Так, з найдавніших часів у Єгипті та Вавилоні було організовано навчання ремісничим навичкам щоб підтримувати достатню кількість майстрів. Кодекс Хаммурапі (XVIII століття до н.е.) вимагав від ремісників навчати своїм ремеслам наступне покоління. У Римі та інших стародавніх суспільствах багато майстрів були рабами, але в пізніші роки Римської імперії ремісники почали організовуватися в незалежні колегії, які мали на меті підтримувати стандарти своєї професії.

До XIII століття подібна практика поширилася і в Західній Європі у формі ремісничих цехів, в яких стежили за якістю продукції, методами виробництва та умовами праці кожної професійної групи. Цехами керували майстри ремісників, і новобранець вступав до гільдії після завершення навчання в якості підмайстра (як правило навчання тривало сім років). При цьому поширилася практика монополізації, за якої навіть до учнівства допускали тільки синів членів гільдії або знайомих, або із заможних родин. Реагуючи на ці порушення, англійський уряд спробував визначити умови учнівства за допомогою Статуту ремісників 1563 року, який намагався обмежити «практику виключення» та забезпечити більш рівний доступ до професійного учнівства [1].

Промислова революція змінила ставлення до професійного навчання. Виникла потреба у більш кваліфікованих робітниках, зокрема машиністів, інженерів, що обумовило розвиток STEM освіти. У США у XVII столітті із Англії прибули підмайстри, і поступово розвинулося професійне учнівство, наприклад Бенджамін Франклін був учнем свого брата в друкарні. Проте модернізація та індустріалізація зумовили таку потребу у спеціалістах та фахівцях, що доволі стрімко почали розвиватися навчальні заклади. Наприклад, у Лондоні в 1823 році Джорджем Біркбеком був заснований інститут, який існує досі як коледж Біркбек, і Куперський союз розвитку науки та мистецтва в Нью-Йорку, заснований у 1859 році. У Франції технічна освіта в національному масштабі розпочалася з 1880 року [1].

У 1839 році Пруссія була однією із перших країн, яка прийняла закон про контроль за практикою дитячої праці в своїх промислових регіонах, що обмежував дитячу працю на фабриках і встановлює кількість годин, які дитина може працювати. Закон від 9 березня 1839 р. забороняв роботу на заводах молодше дев'яти років, обмежував працю молоді до шістнадцяти років до десяти годин на день і забороняв нічні та недільні зміни для дітей. Вказана норма була предметом ряду наукових досліджень у XX столітті, у тому числі зазнала критики. Проте вона була першою на теренах Європи і у праці «Kinderarbeit im Rheinland» Дітер Кастнер уважно переглядає критику і зауважує на важливості даного законодавчого обмеження дитячої праці, що спричинило появу подібних норм у інших державах Європи [2].

Громадський рух за необхідність регулювання праці дітей розпочався у Сполученому королівстві із кінця XVIII століття, коли доволі стрімкий розвиток виробництва призвів до експлуатації

маленьких дітей у шахтах та на промислових роботах. Перший закон, ухвалений парламентом для вирішення цієї проблеми, — Закон про здоров'я та мораль учнів 1802 року, був спрямований на контроль учнівства бідних дітей у власників бавовняних фабрик. Він вимагав, щоб підмайстри, які часто були сиротами та жили на фабриках, мали гідне житло, а також доступ до освіти, а їхній робочий день обмежувався 12 годинами. Проте закон виявився неефективним, оскільки не передбачав примусового виконання. Фабричний акт 1819 року забороняв будь-якій дитині віком до 9 років працювати, обмежував робочий тиждень для дітей віком від 9 до 13 років до 48 годин і вимагав від них відвідувати школу. Закон стосувався саме бавовняних фабрик, проте було передбачено механізми примусу.

У 1830-х роках розгортався рух за регулювання фабричних умов. Дізнавшись про негідні умови дитячої праці на фабриках, Річард Остлер, керуючий великим сільськогосподарським маєтком у Йоркширі, у 1830 році почав у пресі інформаційну кампанію щодо осуду працевлаштування дітей. Наступного року він почав агітувати за 10-годинний робочий день. Хоча він був по суті консервативним в інших питаннях і ніколи не виступав проти індустріалізму як такого, він вважав існуючу фабричну систему ворожою до того, що він називав «природним правом жити добре». Він знайшов союзників у Палаті громад — лорда Ешлі та Майкла Томаса Седлера. У 1831 році Садлер представив законопроект про фабричну реформу і став головою комітету з 37 членів, до якого був переданий законопроект. Серед багатьох свідків, які постали перед комітетом, були діти, які постраждали від нещасних випадків на заводі. Паралельна королівська комісія виявила подібні докази жорстокого поводження з дітьми на фабриках. Деякі дорослі працівники, які свідчили на парламентському комітеті, втратили роботу [3]. Зрештою, парламент прийняв Фабричний акт 1833 року, який забороняв працювати працівникам віком до 9 років і обмежив робочий день на текстильних фабриках до 12 годин для осіб віком від 13 до 17 років і до 8 годин для осіб віком від 9 до 12 років. Закон також передбачав, що діти віком до 13 років отримують 2 години навчання в школі на день. Найважливіше те, що закон створив інспекцію з чотирьох осіб для забезпечення дотримання закону та застосування штрафів [4]. Законом про шахти 1842 року Ентоні Ешлі Купер виключив усіх жінок, дівчат і всіх хлопчиків віком до 10 років із підземної роботи в шахтах, у яких він знаходив хлопчиків віком 4 або 5 років [5]. Після багатьох дискусій, у 1847 році був прийнятий 10-годинний закон, що обмежував загалом тривалість робочого часу до 10 годин на фабриках (відомий як Закон лорда Ешлі) [6].

Характер учнівства сильно змінився після Другої світової війни, зі значними відмінностями між різними країнами. Можливо, найбільш радикальні зміни відбулися в Західній Німеччині, яка запровадила різницю між кваліфікованими ремеслами, що потребували підмайстрів у напівкваліфікованих ремеслах, а також почали приймати стажистів по різних ремеслах. Ремісники об'єднувалися в місцеві промислові палати, а ті — в ремісничі палати. Учень реєстрував договір у відповідній палаті і вів трудову книжку, яка час від часу перевірялася. Також проводились тести з інтервалом у місяць або квартал. Крім того, було передбачено неповний робочий день у професійно-технічній школі, якщо учень не досяг повноліття.

У Франції професійне навчання перейшло під нагляд Директорату технічної та професійної освіти Міністерства освіти. Таким чином було створено 24 національні професійні консультативні комісії, які представляли роботодавців, уряд та профспілки. У 1930 році уряд почав розвивати технікуми для підготовки значної частини всіх кваліфікованих робітників. Учнівство могло бути організовано за контрактом із приватним роботодавцем, відвідуванням школи після досягнення віку 16 років (так званий додатковий курс) або шляхом навчання в ремісничій професії. За випускними іспитами у коледжах і школах наглядала дирекція, а для підмайстрів — місцеві ремісничі палати.

У Сполученому королівстві Закон про працевлаштування та навчання 1948 року створив Центральний виконавчий орган із питань зайнятості молоді та привів до пропозицій щодо створення Національної спільної ради з учнівства та навчання в кожній галузі. Наприклад, друкарня запровадила відбір шляхом об'єктивного тестування придатності та здібностей, тоді як промисловість з ремонту автомобілів розробила схему учнівства для отримання сертифікату національного майстра. Інженерний відділ пошти, який ніколи не приймав традиційну схему учнівства, розробив трирічний курс для новобранців. Але найбільш суттєвим відходом від минулого стала модульна система в машинобудівній галузі, яка передбачала річну підготовку широкого вибору навичок, а потім обрану підготовку спеціалізованих навичок. Вони супроводжувалися іспитами та відповідним подальшим навчанням.

На міжнародному рівні процеси щодо врегулювання дитячої праці розпочалися з першої Міжнародної конференції праці в Берліні у 1890 році. Хоча тоді домовленості щодо стандартів не було досягнуто, подібні конференції та інші міжнародні кроки послідували та у 1900 році в Базелі (Швейцарія) було засновано Міжнародну асоціацію з трудового законодавства для сприяння по-

ложенням про дитячу працю як частину міжнародного трудового законодавства. У доповіді, опублікованій Міжнародною організацією праці (МОП) ООН у 1960 році про право та практику понад 70 країн-членів, було виявлено серйозні недоліки захисту молодих працівників на непромислових роботах, включаючи сільське господарство та ремесла. Однією з поточних цілей МОП є виявлення та викорінення «найгірших форм» дитячої праці, вони визначаються як будь-яка форма праці, яка негативно впливає на нормальний розвиток дитини. У 1992 році була створена Міжнародна програма з усунення дитячої праці (IPEC) як новий департамент МОП. Завдяки програмам, які він здійснює по всьому світу, IPEC прагне вивести дітей із шкідливих умов праці та остаточно викоринити дитячу працю [7].

У сучасних умовах у розвинених європейських державах діти доволі рідко залучаються до праці. У Європейських державах, країнах Північної Америки, Австралії та Новій Зеландії діти до 15 років рідко працюють, за винятком комерційного сільського господарства, що регулюється актами законодавства, прийнятими ще у першій половині XX століття. Наприклад, у Сполучених Штатах Америки Законом про справедливі трудові стандарти 1938 року встановив мінімальний вік у 14 років для роботи в позашкільний час на невиробничих роботах, у 16 років для роботи в навчальний час, у 18 років для професій, які вважаються небезпечними [7]. Британські дослідники зауважують, що досі дитяча праця поширена у країнах, що розвиваються, в яких мільйони дітей (доволі часто у віці від семи років) працюють у каменоломнях, шахтах, фабриках, на полях та різних підприємствах, вони складають понад 10 % всіх працівників у державах Близького Сходу, від 2 до 10 % у більшій частині держав Латинської Америки та деяких країнах Азії. Навіть якщо наявні законодавчі акти, що обмежують чи забороняють на певних роботах дитячу працю, вони не виконуються на практиці через надзвичайну бідність, відсутність шкіл та із інших причин [7].

Проте є наукові дослідження, що підтверджують важкі та смертельні травми серед дітей, які працюють у сільському господарстві наприкінці XX початку XXI століття, у тому числі в розвинених державах, таких як США, де закони про дитячу працю в сільському господарстві не забезпечують достатнього захисту. Сільське господарство незмінно вважалося однією з найнебезпечніших галузей як для дорослих, так і для дітей, і все ж воно найменше регулюється щодо дитячої праці та захисту інших працівників. Рада національної безпеки визначила сільське господарство як найнебезпечнішу галузь у Сполучених Штатах. Рівень смертності в ньому становить 25,4 на 100 000 зайнятих осіб, що більш ніж удвічі перевищує рівень гірничодобувної промисловості, яка займає друге місце за рівнем смертності в 2009 році. Протягом періоду 1998–2002 рр. 41% смертельних травм серед молоді віком до 17 років сталося в сільському господарстві. Загалом, сільське господарство займає друге місце за рівнем смертності серед молодих працівників (віком від 15 до 24 років) – 21,3 на 100 000 осіб, порівняно з 3,6 на 100 000 в усіх галузях. Для дітей, молодше 16 років, сільськогосподарське виробництво спричинило майже 60% смертей у цій віковій групі. Як приклад наводяться такі випадки, наприклад у липні 2010 року двоє підлітків (14 та 19 років) загинули в результаті трагічного інциденту у зерновому елеваторі в Іллінойсі, на роботодавця було накладено штраф 555 000 доларів, але в рамках мирової угоди було виплачено 200 000 доларів. 23 листопада 2009 року оштрафовано було Grain Elevators LLP на 1,5 млн. дол. після смерті 17-річного робітника, а також виявлення 77 порушень дитячої праці за участю 15 неповнолітніх працівників віком від 14 до 17 років [8].

Висновки. Проведений аналіз дозволив нам у ґенезі правових засад регулювання праці неповнолітніх у європейських державах виокремити такі періоди: 1) первинний етап, що характеризується початковими спробами регулювати працю дітей через інститут учнівства та виробничого навчання (з найдавніших часів, зокрема у стародавньому Єгипті, Вавилоні, Римі, етап тривав до середньовіччя); 2) середньовічний етап (із XIII до XVIII століття, характеризується розвитком ремісничих цехів, поширеного професійного навчання неповнолітніх, що могло тривати до семи років, а також прийняттям ремісничих статутів, які мали на меті забезпечити більш рівний доступ до професійного учнівства); 3) етап першої трансформації під впливом промислової революції (із XVIII до кінця XIX століття, характеризується змінами у професійному навчанні та залученні неповнолітніх, здобуття ними STEM освіти та навичок, у вказаний період були прийняті у європейських державах перші спеціалізовані законодавчі акти, що обмежували застосування праці неповнолітніх); 4) етап становлення міжнародних стандартів регулювання праці неповнолітніх та захисту їх прав (період впродовж XX століття, і розпочався із заснування Міжнародної асоціації з трудового законодавства для сприяння положенням про дитячу працю у 1900 році, характеризується прийняттям низки міжнародних конвенцій що гарантують обмеження застосування праці неповнолітніх, а також їх захист); 5) сучасний етап (кінець XX століття – триває досі, характеризується боротьбою із окремими проявами порушень та неправомірного залучення до праці неповнолітніх, ризиками цифровізації та кіберексплуатації неповнолітніх працівників).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Apprenticeship. URL: <https://www.britannica.com/topic/apprenticeship> (Дата звернення: 10 квітня 2025 р.).
2. Defending Prussian Social Policy: The Child Labor Law of 1839. URL: <https://www.h-net.org/reviews/showrev.php?id=11358> (Дата звернення: 20 квітня 2025 р.).
3. Michael Thomas Sadler. URL: <https://www.britannica.com/biography/Michael-Thomas-Sadler> (Дата звернення: 20 квітня 2025 р.).
4. Factory Act United Kingdom, 1833. URL: <https://www.britannica.com/event/Factory-Act-United-Kingdom-1833> (Дата звернення: 20 квітня 2025 р.).
5. Anthony Ashley Cooper, 7th earl of Shaftesbury. URL: <https://www.britannica.com/biography/Anthony-Ashley-Cooper-7th-earl-of-Shaftesbury> (Дата звернення: 24 квітня 2025 р.).
6. Richard Oastler. British industrial reformer. URL: <https://www.britannica.com/biography/Richard-Oastler> (Дата звернення: 26 квітня 2025 р.).
7. Child labour. URL: <https://www.britannica.com/topic/child-labour> (Дата звернення: 29 квітня 2025 р.).
8. Mary E. Miller. Historical Background of the Child Labor Regulations: Strengths and Limitations of the Agricultural Hazardous Occupations Orders. *Journal of Agromedicine*. April 2012. URL: https://www.researchgate.net/publication/223971547_Historical_Background_of_the_Child_Labor_Regulations_Strengths_and_Limitations_of_the_Agricultural_Hazardous_Occupations_Orders (Дата звернення: 29 квітня 2025 р.).